

UDK 37.013.42

Pregledni rad

Primljeno: 08.11.2022.

Odobreno za štampu: 12.12.2022.

DOI: <https://doi.org/10.46630/gped.2.2022.4>

РАЗВОЈ СОЦИЈАЛНЕ ПЕДАГОГИЈЕ КАО ПЕДАГОШКОГ ПРАВЦА И ЊЕН УТИЦАЈ НА ДАЉИ ТОК РАЗВОЈА ПЕДАГОШКЕ НАУКЕ¹

Сања Сретих²

Центар за социјални рад „Свети Сава“, Ниш

Јелена Петровић

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Департман за педагогију

Апстракт: Социјална педагогија се као педагошки правац јавља крајем 19. и почетком 20. века као алат тадашњег друштвеног система за решавање социјалних проблема путем васпитања и образовања. Циљ овог рада је проучавање историјског развоја социјалне педагогије као педагошког правца и њеног утицаја на каснији развој социјалне педагогије као самосталне научне дисциплине и на развој педагошке науке у целини. Да би се одговорило на постављени циљ, у раду су анализирани следеће појаве и процеси: друштвено-историјски услови у којима се социјална педагогија као педагошки правац јавља; теоријске основе овог педагошког правца; ток њеног развоја; утицаји социјалне педагогије на даљи развој педагошке науке. У раду је коришћена историјска метода и техника анализе садржаја доступних историјских и педагошких научних извора. Социјална педагогија Паула Наторпа представља интеграцију три подручја људске активности: лични развој кроз образовање, социјални рад и развој заједнице. Паул Бергман процес васпитања и образовања подређује друштвеној заједници и њеној добробити. Херман Нол настоји да процесом васпитања и образовања развије социјалну компетентност и друштвено одговорно понашање деце и младих. На крају, сведочимо утицају социјалне педагогије на савремену педагогију на два начина. Један се огледа кроз развој социјалне педагогије као посебне дисциплине са јасно издвојеним пољем деловања у оквиру педагошке науке, а други кроз прихватање одређених постулата у савременој педагогији у смислу схватања циљева васпитања и школе и улоге друштва у васпитању.

Кључне речи: социјална педагогија, Паул Наторп, Херман Нол, циљ васпитања, школа, друштвена заједница

¹ Припремљено у оквиру пројекта *Афирмација педагошке теорије и праксе у савременом друштву*, који се изводи на Филозофском факултету Универзитета у Нишу (бр. 300/1-14-5-01).

² s.sretic-15797@filfak.ni.ac.rs

Увод

Процес васпитања и образовања као предмет педагошке науке одувек су били у фокусу научних полемика и расправа. Истовремено, ови процеси су били и предмет интересовања владајуће друштвене заједнице како би их подредила својим интересима и потребама. То је очекивано с обзиром да су васпитање и образовање била и остала питања од круцијалне важности за сваког појединца, друштвену заједницу, па и одређену педагошку концепцију. Као реакција на традиционалну школу засновану на хербартовској педагошкој доктрини која апострофира интелектуализам и вербализам крајем 19. и почетком 20. века и друштвеним противуречностима капиталистичког односа које су обележиле овај временски период, јавља се читав низ педагошких праваца и покрета који заузимају различите позиције у односу на фундаментална питања педагошке науке: дефинисања самог процеса васпитања; циља васпитања (друштвено-усмерена делатност насупрот слободном развоју личности); питање положаја васпитаника и улоге наставника у процесу васпитања; питање улоге педагошких институција и коначно избора садржаја и вредности онога што се у програм уноси (Трнавац, 2004; Живковић, 2007).

У трагању за одговорима на постављена питања јавиле су се две супротне струје, две потпуно различите концепције васпитања, индивидуална и социјална. У основи те различитости лежи другачији поглед на место и улогу појединца и заједнице у дефинисању основних проблема васпитања.

У овом раду предмет истраживања представља социјална концепција васпитања. Проучавањем расположиве литературе као и компаративном анализом садржаја трагало се за одговорима које је социјална педагогија као педагошки правац понудила у односу на напред постављена фундаментална питања педагошке науке. У ту сврху, негујући структуру и континуитет у научном промишљању препозната је потреба за анализом следећих појава и процеса: друштвено-историјски услови у којима се социјална педагогија као педагошки правац јавља; теоријске основе овог педагошког правца; ток њеног развоја; утицај социјалне педагогије на даљи развој педагошке науке.

Друштвено-историјски услови развоја социјалне педагогије

Током историјског развоја педагошке науке у свим историјским епохама, почевши од антике па све до савременог доба, доминирало је уверење да процес васпитања и образовања треба да буде друштвено условљен, тј. да буде у функцији припреме појединаца за чланове заједнице и њених интереса. На филозофском, научном нивоу, таква стремљења постојала су још код старогорчких филозофа Платона који је сматрао да васпитање треба да припреми људе за живот у колективу (Суходолски, 1974) и Аристотела који је процес васпитања сматрао важним предусловом стабилности и развоја једног друштвеног система (Ценић и Петровић, 2005).

Међутим, корене социјално-педагошке мисли у форми у којој ће се касније обликовати као педагошки правац проналазимо на преласку из средњег у нови век кроз реформацију, ренесансу и касније просветитељство (Жлебник, 1970). На процес васпитања и образовања су бројни педагошки класици као што су Јан Амос Коменски, Жан Жак Русо, Јохан Хајнрих Песталоци, Фридрих Фребел гледали као на стратегију решавања друштвених проблема (Hämäläinen, 2013), те се са правом могу сматрати пионирима социјално-педагошке мисли. Својим теоријама образовања оставиће снажан печат развоју социјално-педагошког правца и оствариће важан утицај на његове представнике.

Период с краја 19. и почетка 20. века карактеришу процеси индустријализације и урбанизације који су проузроковали промене у различитим аспектима људског функционисања. Наспрам традиционалних друштвених структура јављају се класне супротности два друштвена слоја, капиталиста и пролетаријата. Постојећи друштвени систем се суочавао са бројним социјалним проблемима услед поделе радног и животног подручја, појаве рада жена и деце, услед напуштања руралног подручја сиромашног слоја друштва и насељавања градова са циљем запошљавања, услед радних услова на нивоу експлоатисања и сл. (Жлебник, 1970; Bouillet & Uzelac, 2007). Масовно сиромаштво, бескућништво, глад и бројни други облици социјалних проблема били су окидач за растуће незадовољство.

Са друге стране, брз напредак технике и индустрије, појава великих научних открића генијалних умова утицали су на развој бројних природних и хуманистичких наука које ће дати нове парадигме у њиховом проучавању. Диференцираност хуманистичких наука из филозофије (педагогија, психологија, социологија) и њихови научни резултати наметнули су другачији приступ у проучавању појавних друштвених проблема и противуречности. То имплицира нову и другачију структуру и садржај педагогије као науке о васпитању и образовању. Један од одговора на напред постављене захтеве се видео у социјално-педагошком покрету који не само да је представљао протест против класне школе у духу тежње ка грађанском хуманизму (Жлебник, 1970) већ је његова примарна тенденција била усмерена ка реформи школског система чији ће циљ бити задобијање поверења тадашње омладине, а све у функцији формирања новог друштвеног поретка.

Теоријске основе социјалне педагогије као педагошког правца

Термин социјална педагогија потиче са подручја Немачке државе. Први пут се спомиње средином 19. века и представља педагошку реакцију на социјална питања тога времена. Обзиром на друштвени контекст у ком се појавила и развијала, социјална педагогија представља теорију у којој су процеси васпитања и образовања препознати као стратегије владајуће класе са циљем јачања друштвене контроле и ублажавања постојећих дисхармонија и друштвених криза (Поткоњак, 2003).

У социјално-педагошкој концепцији, друштвена заједница има највишу вредност и представља мерило педагошког процеса. Социјална педагогија полази од питања шта је човек у контексту друштва и како се са позиције образовања може организовати однос између појединца и друштва (Hämäläinen, 2013). Развој појединца као културне личности, развој његове социјалне компетентности, друштвено деловање и одговорност могући су једино обезбеђивањем потребних социјалних предуслова, а то је складна, хармонична, стваралачка друштвена заједница. Васпитно-образовни процес је континуиран, јединствен за сву децу и потчињен интересима заједнице. Образовање и друштво су у сталном непрекидном међуодносу. Највиши васпитни идеал за представнике социјалне педагогије представља формирање и обликовање личности појединца за друштвену заједницу који ће се издићи изнад негативних, деструктивних односа у друштву.

Појава овог педагошког правца везује се за рад и дело два немачка филозофа из 19. века: Карла Магера (1810–1858) и Адолфа Дистервега (1790–1866). Иако у литератури постоје опречна мишљења ко је први увео овај концепт, борба против интелектуализације и формализације образовног процеса је повезивала ова два филозофа. Циљ васпитно-образовног процеса видели су у развоју културе појединца у друштву и реализацији активности које ће бити у корист заједнице (Schugurenski & Silver, 2013).

Међутим, места где уочавамо разлике у промишљањима ова два филозофа јесу погледи на карактер социјалне педагогије. Адолф Дистервег је користио термин “Sozialpädagogik“ (Социјална педагогија) 1835. године у уџбенику за образовање учитеља и наставника (Hallstedt & Högström, 2005) и под овим је подразумевао концепт који је имао више социјални него педагошки карактер. Предмет социјалне педагогије је заправо решавање социјалних проблема (алкохолизам, сиромаштво, глад, незапосленост), а процес васпитања и образовања представља начин решавања одређеног људског понашања (Живковић, 2007). За разлику од Дистервега, Карл Магер је појму социјална педагогија дао педагошки карактер и своје идеје о друштвеном васпитању које је предмет социјалне педагогије изнео у часопису *Педагошка ревија* током 1846. г. По Магеру предмет социјалне педагогије је друштвено васпитање (Ibidem, 2007). Појединац се васпитава у друштву и за друштво усвајајући културне вредности и друштвене норме. Његово разумевање садржаја социјалне педагогије, а то је утицај друштвене групе на процес сазревања и васпитања појединца, представља својеврстан допринос концептуализацији социјалне педагогије као педагошког правца.

Научно утемељење социјална педагогија добија захваљујући Паулу Герхарду Наторпу (1854–1924) немачком филозофу који се објављивањем познатог дела *Sozialpädagogik. Theorie der Willensbildung auf der Grundlage der Gemeinschaft* (Социјална педагогија. Теорија о неговању воље у заједници) током 1899. г. сматра и оснивачем овог педагошког правца. Изразити је представник Марбуршке школе новокантовства која је социјалну педагогију постепено формирала у академску дисциплину.

Социјално-педагошка теорија Паула Наторпа нуди одговор на проблеме тадашњег друштва кроз процес образовања. Настала је као реакција на индивидуалистичку педагошку оријентацију којој је предмет проучавања био појединац са својим психолошким посебностима, занемарујући притом улогу друштва у образовању (Rotaru, 2017). Сматрао је да се појединац развија у складу са активностима које су усмерене и засноване на култури, а она је у највишем смислу једноставно неизбежно потчињавање живота појединца животу заједнице (Meyerhardt, 2016). Сваки појединац треба да развије систем индивидуалних врлина којима ће се бринути за јавно добро.

С обзиром да је друштвена заједница конститутивни елемент социопедагошке парадигме, Наторп је у развоју друштва издвојио три компоненте друштвеног живота (Belentsov, Okulich-Kazarin, Dyumina & Kuznetsova, 2017) које су међусобно повезане и коинцидирају са трима функцијама појединца: економска, која одговара нагонској функцији; политичка и правна која одговара вољној функцији и образовна као најзначајнија и најузвишенија друштвена компонента која одговара практичном разуму појединца. Његова идеја социјално-педагошке државе почива на аутономији образовне делатности која је право свих чланова заједнице без обзира на класну припадност и на могућност учествовања у социјалном образовном раду и никако није одређена политичком или економском компонентом.

Главни предуслов друштвеног напретка Наторп види у формирању свести људи и целе заједнице (Belentsov et al., 2017). Заједница не постоји сама по себи већ само у свести појединца која се формира једино у атмосфери интеракције са другима. Руководећи се овим постулатом, намеће се питање којим образовним садржајима ова свест формира? Одговор лежи у постепености, тј. индуктивном образовном приступу васпитача којим код васпитаника развија свест о заједници (Живковић, 2007; Јовановић, 2010). Он укључује три нивоа, чулни, разумски и умни ниво. Наторп за свој предмет проучавања има социјалне услове образовања и услове образовања друштвеног живота. Обликовање друштвеног живота је условљено адекватним образовањем појединца (Rotaru, 2017). Он је социјалну педагогију видео као образовање у друштву, кроз друштво и за друштво.

Педагошка доктрина Паула Наторпа је заправо својеврсна социјална филозофија васпитања и образовања у којој су садржани филозофски и педагошки утицаји његових претходника. Покретачка мисао за Наторпа била је Платонова идеја државе у свом социјално-педагошком значају. Полис, тј. Држава, заправо представља организам који тежи правди и следи разум и у којој су све активности усмерене ка једном циљу, општем добру (Eichsteller & Holthoff, 2013). Као следбеник учења Имануела Канта, Наторп је био окупиран питањима етике и воље (Hallstedt & Högström, 2005) и њиховим међусобним односом. Инспириран тим утицајем, Наторп је сматрао да је друштво одговорно за формулисање моралних правила који ће формирати морални карактер појединца у друштву. Усклађивање односа између појединца и заједнице на основу моралних врлина је задатак социјалне педагогије (Безпалко, 2017). образовање

воље је најважнији задатак васпитања. Оно је условљено животом заједнице и истовременим повратним утицајем на њу (Баста, 2018).

У својој теорији образовања, Наторп није занемарио вредност религије већ је сматрао да она има образовни потенцијал у формирању универзалних врлина (Безпалко, 2017). Индивидуалне врлине појединца (врлина разума-истина; воља-морална способност; врлина сфере привlačности-чистоћа или мера) формирају се у породици, школи и каснијим личним самообразовањем у друштвеној заједници (Безпалко, 2017; Hallstedt & Högström, 2005). Заједно са врлинама заједнице (истинитост, учешће свих у јавном животу на основу једнакости и правде) индивидуалне врлине представљају покретачку снагу развоја друштва. Правда као врлина за Наторпа има дводимензионални карактер. Као индивидуална врлина правда одређује понашање појединца у односу на заједницу, а као друштвена врлина правда представља скуп једнаких права и обавеза за све појединце у друштвеном животу (Безпалко, 2017).

Осим на филозофским, социјално-педагошка концепција Паула Наторпа почива и на утицајима педагошке доктрине Јохана Хајнриха Песталоција (1746–1827) и његовом покушају да помири тензију између индивидуалних и социјалних циљева образовања. У периоду када је социјалним проблемима једва придавано на значају, Песталоци је препознао блиску везу између друштвених проблема и праве људске културе (Meyerhardt, 2016). У том смислу се може препознати његов утицај, на пример, на Фихтеа који прихвата чињеницу да је образовање за самоактивност и независност значајно за целокупну нацију, те је проблем васпитања и образовања почео да посматра као национално питање (Đimić, 2021). Слично томе, Наторп заузима став да друштвена заједница процесом васпитања и образовања утиче на појединца као на свој интегративни део, формирајући га у одговорног и ангажованог грађанина који ће служити заједници и бринути се за опште добро заједнице (Жлебник, 1955).

Друштвена заједница у Наторповој социјално-педагошкој концепцији усмерена је на потпуни образовни развој сваког њеног члана. Образовати заправо значи подстаћи нормалан раст правилном негом (Meyerhardt, 2016). Прогресивни развој природних диспозиција појединца у адекватним условима представља циљ и садржај овако конципираног процеса образовања. И управо образовање треба да буде једнако за све, а школе су заправо радне заједнице ученика и наставника, у којима се индивидуалност детета формира у атмосфери лишеној конкуренције и такмичења. Задатак васпитача, тј. Наставника, огледа се у посредовању образовних и друштвених процеса. Школа као држава у малом мора бити усклађена и организована у складу са јавним животом и бити у функцији навикавања ученика на социјална правила (Meyerhardt, 2016). У широком ваншколском образовању Наторп је видео начин ублажавања социјалних разлика.

Све напред наведено имплицира да социјална педагогија Паула Наторпа представља заправо интеграцију три подручја људске активности: личног развоја кроз образовање, социјалног рада и развоја заједнице (Schugurensky & Silver, 2013; Rotaru, 2017).

Паул Бергман је други утицајан представник социјално-педагошког правца. За разлику од Наторпа који је своју теорију конципирао на филозофским и психолошким темељима, Бергман своју теорију образовања темељи на биолошкој предодређености појединца за конкретну друштвену заједницу. Његов конструкт животне повезаности огледа се у биолошкој и крвној везаности припадника једног народа (Поткоњак, 2003). Сваки појединац је израз народне душе, етноса, народног карактера који се развија и освешћује процесом васпитања. На тај начин појединац постаје верни припадник своје заједнице (Јовановић, 2010). У складу са општим постулатима социјално-педагошког правца, Паул Бергман процес васпитања и образовања подређује друштвеној заједници и њеној добробити. Залагао се за јавну социјалну контролу над породичним активностима које могу допринети дисфункционалном развоју деце (Hroncova, 2005). Сматрао је да социјална педагогија треба да се бави и превентивним радом кроз процес ваншколског образовања деце и младих чиме је поставио темеље за каснији развој социјалне педагогије као аутономне педагошке дисциплине.

Развој социјалне педагогије кроз учење Хермана Нола

Након окончања Првог светског рата (1914–1918), у периоду социјалдемократских реформи Вајмарске републике социјална педагогија као педагошки правац је наставила да се развија. Процес васпитања и образовања је био и остао стратегија националног буђења немачке државе и ублажавања класне стратификације. У контексту постојећег друштвеног поретка она има компензаторску функцију, надокнађујући васпитне потенцијале које је породица изгубила под утицајем нових услова рада. Образовање је и даље посредник између друштвене заједнице и појединца. Предуслов људског благостања је друштвена заједница која посредством својих субсистема, институција управља животом појединца (Hämäläinen, 2003).

Развој социјалне педагогије од опште теорије образовања ка практичној дисциплини везује се за немачког филозофа и педагога Хермана Нола (1879–1960). Он је развио социјалну педагогију као теорију о друштвеном и државном васпитању са циљем превенције или ублажавања социјалних проблема. „Нема другог решења за несрећу нашег народа осим новог образовања своје омладине према срећном, храбром, одважном креативном достигнућу“ (Bollnow, 1980: 97). Као део опште педагошке науке, социјална педагогија Хермана Нола укључује социјалну негу као заштитну меру у спречавању погрешног развоја и социјалну бригу као корективну меру погрешног развоја који се већ десио (Bouillet & Uzelac, 2007). Посматрајући је као образовну оријентацију, може се рећи да социјална педагогија свет, људе, друштво, социјалне проблеме посматра кроз социјално-педагошке наочаре како у теорији тако и у пракси (Hämäläinen, 2003).

На темељу анализе друштвене стварности, тј. узрока који производе друштвене неједнакости и људске патње, Нол је сматрао да социјално-педа-

гошки приступ својим интервенцијама, дакле васпитањем и обрзовањем треба да трансформише социјалне услове са циљем побољшања благостања и добробити деце и младих. То указује да је локалитет социјално-педагошких интервенција смештен изван породице и школе, тј. у друштвеној заједници.

Под утицајем филозофије науке Вилхелма Дилтаја (1833–1911) чији је био ученик, Нол је посматрао конкретну стварност из херменеутичке перспективе која се састоји из четири корака: опсервација деце и младих у конкретним ситуацијама; осврт социјалних педагога на лична прошла искуства и неговање емпатије са појединцима у стању социјалне потребе; укључивање заједничких искустава социјалних педагога и појединаца у стању социјалне потребе; осврт на социјални, емоционални и физички контекст у циљу потпуног разумевања ситуације (Schugurensky, 2014) у којој се васпитаник налази. Дакле, Нол је неговао холистички приступ у разумевању социјалних потреба и проблема деце и младих као чланова друштвене заједнице.

Од наставника и васпитача Нол је захтевао да морају имати искуство у вођењу младе особе ка вишем интелектуалном постојању, храбрости и доброти. Школе треба да имају критички осврт према актуелној педагошкој стварности са циљем кориговања негативних појава и окренуте су ка будућности пратећи културна и научно-технолошка достигнућа (Bollnow, 1980). Без обзира на идеалистички концепт школе и образовања, допринос Хермана Нола за каснији развој социјално-педагошког правца и развој педагогије уопште не треба доводити у питање. Промовисао је образовне реформе и створио нове институције у области образовања током последњих деценија 19. века и прве деценије 20. века. Развио је социјалну педагогију као аутономну дисциплину и осмислио универзитетски програм обуке социјалних педагога (Hämäläinen, 2003).

Рад на даљем развоју социјалне педагогије наставила је Нолова следбеница, Гертруда Баумер. Предмет социјалне педагогије у њеном педагошком концепту јесте процес васпитања изван породице и школе. Она заправо компензује пропусте у васпитању начињене у породици и школи кроз интензивнији ангажман друштвене заједнице (Bouillet & Uzelac, 2007). На основу тога социјална педагогија се обликовала као посебно професионално поље социјалног и омладинског рада у Немачкој и многим другим европским земљама. То отвара пут развоју социјалне педагогије као посебне педагошке дисциплине.

Утицај социјалне педагогије на даљи развој педагошке науке

Социјална педагогија као педагошки правац обележила је један период постојања и развоја педагошке науке. И поред својих хуманистичких и демократских стремљења овај педагошки правац је био изложен бројним критикама упереним ка његовим екстремним и идеолошким педагошким ставовима те се формално угасио крајем 30-тих година прошлог века. У годинама које следе на теоријским постулатима овог педагошког правца формирали су се нови педагошки правци и покрети у складу са новим захтевима друштва и педагошке ми-

сли. Тако су настале социјалдемократска, совјетска и фашистичка педагогија које су наставиле да негују култ о значају друштвене заједнице у образовању.

У складу са дефинисаним циљем васпитања социјалне педагогије, социјалдемократска и совјетска педагогија сматрале су да васпитањем треба развити хармонијску, свестрану личност која ће успешно решавати и одговорно се односити према друштвеним обавезама и дужностима (Поткоњак, 2003). Фашистичка педагогија је представљала екстремну варијанту социјалне педагогије која је елементе изградње и услуга у заједници прилагодила образовању хитлерске омладине (Ibid., 2003). Овај правац потпуно нестаје након Другог светског рата и представља сведочанство о злоупотреби, иначе хуманистичке идеје, у политичке сврхе. Остали педагошки правци настали из социјалне педагогије настављају да живе током 20. века у мање или више измењеном облику, али се временом асимилију у нове педагошке концепције.

Оно што остаје као део наслеђа социјалне педагогије у модерној педагогији је вредносна димензија појединца, која се и даље често сагледава једино у контексту друштва. Васпитање и образовање остају педагошки алати владајуће друштвене класе што се непосредно одражава и на сам циљ васпитања. Процес васпитања и образовања посматра се као друштвена активност која има за циљ постизање добробити васпитаника и признавање права на живот и срећу сваке особе. Педагошке стратегије усмерене су на промену или очување друштва утицајем на развој индивидуалних способности васпитаника, на његов морал, културу, дакле, на његов телесно-духовни развој (Hämäläinen, 2003; Bouillet & Uzelac, 2007).

Путем васпитања појединац развија социјално компетентно понашање са циљем успешног интегрисања у друштвену заједницу и управљања својим животом у његовим различитим фазама (Hämäläinen, 2003; 2012). Образовањем се младим генерацијама преносе нека од основних правила друштвеног живота (норме, традиције, навике, забране, менталитети, веровања, итд). У основи образовних активности лежи друштвени однос између васпитача и васпитаника који је заснован на поверењу, љубави, свести, разумевању и људском достојанству (Hämäläinen, 2003). У складу са принципом једнакости, процес образовања припада свим члановима заједнице.

Утицај социјалне педагогије на касније педагошке правце се рефлектује и у погледу односа према школи. С обзиром на постављен циљ васпитања школе су обавезне, бесплатне и доступне свим слојевима друштва које треба да пружи широко опште и стручно образовање. Школе су обавезне, јавне и државне и треба да заузму „храбар положај у виталном контексту културе нације и њеног образовног рада“ (Bollnow, 1980: 98). Примарни задатак школе је да дете из породичног преводе у јавни живот и код њега развије склоност ка науци, религији, уметности, праву итд. Ученик је ослобођен сваке присиле, он реализује задатке у складу са својим индивидуалним потенцијалима и узрастом. Посебна пажња се придаје радном васпитању, па су школе места за стицање искуства уз извршавање радних задатака. Циљ васпитања у овако конципираним школама била је „солидарност и дисциплина на послу и корист социјалне радне заједни-

це“ (Качапор, 1996: 156), а циљ образовања је био усмерен ка слободном развоју духа и стицању знања које ће омогућити „живот у свету истине“ (Ibidem, 1996: 156).

Као што се могло и уочити, теорија образовања Паула Наторпа почива на филозофским темељима, тј. етици, естетици и логици. Његова теорија врлина међу којима се истиче снага индивидуалне врлине разума, тј. истиности и правде, има пресудну улогу у формирању критичког промишљања јавности о исправном и погрешном (Безпалко, 2017). Развијање компетенција за критичко промишљање актуелне друштвене стварности је један од примарних задатака модерног образовања. Формиран систем врлина, тј. вредности, представља предуслов моралног понашања појединца. Развој индивидуалних моралних врлина могућ је једино у заједници која „негује морални поредак“ у заједничком животу (Наторп П. 1911; према Безпалко 2017: 15). Усклађивање односа између појединца и заједнице на темељу моралних врлина актуелна је и у садашњости и представља изазов за савремену педагошку науку.

Залажући се за јединствену, обавезну народну школу у којој ће се ученици васпитавати у духу друштвене заједнице и стицати навике друштвеног живота поставили су темеље развоју инклузивног образовања које представља фундаменталну карактеристику савремене педагогије. Њоме се омогућава повећање степена учешћа свих грађана у животу друштва, нарочито оних са сметњама у развоју, а што је у складу са принципима европске демократије. Својим ступњевима образовања Наторп је поставио темеље развоја и модерне андрагогије јер се залагао за широко, бесплатно самообразовање одраслих као предуслова ублажавања класне стратификације (Безпалко, 2017).

Педагошки погледи Паула Наторпа у односу на положај и улогу наставника и учитеља такође проналазе своје упориште у процесу савременог образовања. Од наставника и учитеља као реализатора васпитно-образовне делатности се тада, а и сада очекују стручне компетенције које подразумевају добро познавање психологије, педагогије, физиологије развоја детета и технике васпитног рада (Belentsov et al., 2017).

Наторпов концепт социјалне педагогије утицао је на развој социјалне педагогије као посебне педагошке дисциплине која ће у другој половини 20. века наставити свој развој у правцу социјалног деловања независно од развоја педагошке науке. На темељу истраживања повезаности образовања са социјалним условима у којима људи живе тј. истраживања недостатка образовних могућности за радничку класу задатак социјалне педагогије је да пронађе средства и начине за обликовање ових социјалних и образовних услова, тј. да створи образовне прилике за оне који их немају (Eichsteller & Holthoff, 2013). У овом смислу свој допринос има и теорија образовања Хермана Нола, која иако заснована на различитим епистемолошким и онтолошким основама апострофира значај заједнице у образовању. За разлику од Наторпа, Нол је створио основу за индивидуални поглед на социјалну педагогију у смислу педагошке теорије социјалне помоћи (Hämäläinen, 2012). Његов нарочити допринос огледа се у препознавању важности превентивног деловања у раду са децом и мла-

дима који манифестују антисоцијалне обрасце понашања. Тако социјална педагогија постаје друштвена образовна активност која наглашава превентивни рад и интервенције у процесе социјализације и ресоцијализације деце и омладине (Bouillet & Uzelac, 2007), али и пружање помоћи свим старосним категоријама које се налазе у стању социјалне потребе.

Социјална педагогија је препозната као могућност јачања друштвеног и индивидуалног развоја кроз образовање. С обзиром на природу и карактер свог деловања, овако конципирана социјална педагогија представља треће подручје образовања изван породице и школе са циљем компензовања раније начињених васпитних пропуста (Schugurensky, 2014). На овај начин она постаје екстерни извор помоћи и подршке у решавању кризних ситуација у породици и школи. Своје активности социјална педагогија може применити у одговарајућим установама, тј. саветовалиштима и дневним центрима намењеним различитим категоријама становништва (Bouillet & Uzelac, 2007). Захваљујући оваквим визионарским идејама Хермана Нола, данас говоримо о читавом дијапазону установа као услуга локалне заједнице које пружају потребну социјалну бригу и заштиту осетљивој категорији становништва.

Питања и проблеми који су подстакли настанак социјалне педагогије актуелни су и у савременом друштву. Социјална дезинтеграција, социјалне невоље и висок степен отуђености међу људима који су настали као последица модерног информатичког друштва представљају изазов за савремену социјално-педагошку делатност. Како би испунила свој циљ постојања, а то је пружање потребне социјалне помоћи и заштите људима са различитим врстама потреба неопходно је да социјална педагогија развија педагошка средства како би ако не спречила оно макар ублажила појаву социјалних невоља проузрокованих социјалним процесима и структурама данашњег друштва.

Васпитање и образовање деце и младих са циљем развијања социјалне компетентности и друштвено одговорног понашања као будућих одраслих чланова друштвене заједнице су остали примарна превентивна активност савремене социјално-педагошке делатности. У савременом свету који се убразно мења и развија све је више изазова и задатака који се постављају пред социјалну педагогију као помажућу професију. У циљу пружања правовременог и целесходног одговора на социјалне проблеме деце и младих као посебно осетљиве циљне групе, социјална педагогија кореспондира са научним сазнањима сродних дисциплина отварајући тиме још ширу перспективу сопственог развоја.

Закључна разматрања

Овај рад имао је за циљ да на темељу теоријске анализе рецентне литературе представи карактеристике социјално-педагошког правца и његов утицај на развој социјалне педагогије као педагошке дисциплине и педагошке науке у целини.

Окосница развоја социјалне педагогије је складна, хармонична друштвена заједница која је дефинисала природу и карактер васпитања и образовања. Одговор на горућа социјална питања, социјална педагогија тражила је у подстицању и неговању осећаја заједништва, у бесплатном, јавном образовању деце и одраслих чиме ће се неговати позитивни односи између појединца и друштва и смањити класне разлике.

У педагошкој концепцији њеног идејног представника Паула Наторпа проналазимо непоколебљиво веровање у предиктивну моћ васпитања и образовања на путу мира и демократије у друштву. Доступност образовања свим слојевима становништва, развој индивидуалних врлина и моралног карактера те развој одговорности код деце и младих који ће у будућности управљати заједницом и борити се против социјалних проблема интенција је и савремених друштава.

Без обзира на бројне критике које прате овај педагошки правац, несумњиво је да он прокламује индивидуалне и друштвене вредности које су се не само неговале кроз педагошке правце који следе већ као ванвременске представљају изазов и задатак за већину савремених друштвених заједница.

Континуитет постојања и развоја овог педагошког правца имплицира закључак да се социјална педагогија кретала од теорије о грађанском образовању Паула Наторпа ка практичној дисциплини Хермана Нола која процесом васпитања и образовања развија социјалну компетентност и друштвено одговорно понашање деце и младих све до развоја социјалне педагогије као посебне дисциплине са јасно издвојеним пољем деловања у оквиру педагошке науке.

Социјална педагогија се данас, у најширем смислу, бави различитим потребама и проблемима деце и младих као највулнерабилније циљне групе. Њен начелни задатак огледа се у превенцији социјално патолошких појава деце и омладине. Услед све већих захтева модерног доба својеврсна социјална интервенција усмерена је ка друштвеној трансформацији. Негујући холистички приступ, ова млада педагошка дисциплина се ангажује и у правцу оснаживања маргинализованих друштвених група, пружања помоћи и подршке у ситуацијама породичне кризе, кризе у школском миљеу, а у одговарајућим институцијама.

На крају, социјална педагогија као педагошки правац без обзира на кратак период свог постојања остварила је снажан утицај и допринос развоју педагошке науке и њених дисциплина. Сходно томе, постоји неопходност њеног даљег проучавања и истраживања, а са циљем пружања својеврсног научног доприноса развоју педагошке науке.

Литература

- Баста, Н. Д. (2018). *Кант и Марбуришка школа*. Београд: Досије студио.
- Bezpalco, O. V. (2017). «Социјална педагогика» Пауля Наторпа: нове прочитання в контексті евроінтеграції. *Освітологічний дискурс*, 13–22.

- Belentsov, S. I., Okulich-Kazarin, V., Dyumina, S. V., & Kuznetsova, A. A. (2017). The Organization of Social Education in Paul Natorp's Creativity. *European Journal of Contemporary Education*, 6(4), 656–663.
- Bouillet, D. & Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bollnow, O. F. (1980). Herman Nohl and Pedagogy. *Western European Education*, 12(1), 89–106.
- Dimić, Z. (2021). Pestalozzi and Fichte - the power of education. *Godišnjak za pedagogiju*, 6(2), 71–81.
- Eichsteller, G. & Holthoff, S. (2013). Key Pedagogic Thinkers: Paul Natorp. *The Journal of Pedagogic Development*, 3(2), 16–18.
- Живковић, П. (2007). Историјски корени и савремени утицај социјалне педагогије. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 37, 423–437.
- Жлебник, Л. (1970). *Општа историја школства и педагошких идеја*. Београд: Научна књига.
- Јовановић, М. (2010). Представници социјалне педагогије о васпитању и циљу васпитања. *Годишњак за педагогију*, 1(1), 141–152.
- Качапор, С. (1996). *Историјски преглед настанка и развоја школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Meyerhardt, M. W. (2016). Paul Natorp's Social Pedagogy. *The Pedagogical Seminary and Journal of Genetic Psychology*, 23(1), 51–62.
- Поткоњак, Н. (2003). *Ни „век детета“ ни век педагогије*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине.
- Rotaru, M. (2017). Epistemological Developments of Modern Social Pedagogy. In O. Clipa (ed.), *Studies and Current Trends in Science of Education* (pp. 334–345). Suceava, Romania: LUMEN Proceedings.
- Суходолски, Б. (1974). *Три педагогије*. Београд: Дуга.
- Schugurensky, D. & Silver, M. (2013) Social pedagogy: Historical traditions and transnational connections. *Education Policy Analysis Archives*, 21(35), 1–16.
- Schugurensky, D. (2014). A social worker, a community development worker and an adult educator walk into a bar: on strange bedfellows and social pedagogy. *Postcolonial Directions in Education*, 3(2), 360–395.
- Трнавац, Н. (2004). Различити покушаји класификовања савремених концепција васпитања. *Педагошка стварност*, (1-2), 20–32.
- Hämäläinen, J. (2003). The concept of social pedagogy in the field of social work. *Journal of social work*, 3(1), 69–80.
- Hämäläinen, J. (2012). Social pedagogical eyes in the midst of diverse understandings, conceptualisations and activities. *The International Journal of Social Pedagogy*, 1(1), 3–16.
- Hämäläinen, J. (2013). Defining social pedagogy: Historical, theoretical and practical considerations. *British Journal of Social Work*, 1–17.
- Hallstedt, P. & Högström, M. (2005). *The recontextualisation of social pedagogy. A study of three curricula in the Netherlands, Norway and Ireland*. Lärarutbildningen: Malmö Högskola.

Hroncová, J. (2005). A history and present situation of social pedagogy. *The new educational review*, 5(1), 27–34.

Ценић, С. и Петровић, Ј. (2005). *Васпитање кроз историјске епохе*. Врање: Учитељски факултет.

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL PEDAGOGY AS A PEDAGOGICAL DIRECTION AND ITS INFLUENCE ON THE FURTHER COURSE OF THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SCIENCE

Sanja Sretić

Center for social work „Sveti Sava“ Niš

Jelena Petrović

University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of Pedagogy

Abstract: Social pedagogy as a pedagogical direction appeared at the end of the 19th and the beginning of the 20th century as a tool of the social system of that time for solving social problems through upbringing and education. The aim of this work is to study the historical development of social pedagogy as a pedagogical direction and its influence on the subsequent development of social pedagogy as an independent scientific discipline and on the development of pedagogical science as a whole. In order to respond to the set goal, the following phenomena and processes were analyzed in the paper: socio-historical conditions in which social pedagogy as a pedagogical direction appears; theoretical foundations of this pedagogical direction; the course of its development; the influence of social pedagogy on the further development of pedagogical science. The paper used the historical method and technique of content analysis of available historical and pedagogical scientific sources. Paul Natorp's social pedagogy represents the integration of three areas of human activity: personal development through education, social work and community development. Paul Bergman subordinates the process of upbringing and education to the social community and its well-being. Herman Knoll strives to develop social competence and socially responsible behavior of children and young people through the process of upbringing and education. Finally, we witness the influence of social pedagogy on contemporary pedagogy in two ways. One is reflected through the development of social pedagogy as a special discipline with a clearly separated field of action within pedagogical science, and the other through the acceptance of certain postulates in modern pedagogy in terms of understanding the goals of education and school and the role of society in education.

Keywords: *social pedagogy, Paul Natorp, Herman Knoll, goal of education, school, social community*

Цитирање чланка:

Сретић, С. и Петровић, Ј. (2022). Развој Социјалне педагогије као педагошког правца и њен утицај на даљи ток развоја педагошке науке *Годишњак за педагогију*, 7(2), 51–64.